

Latvijas valsts ekonomiskā politika Zolitūdes traģēdijas kontekstā.

Dainis Zelmenis, dr. oec., RSU asoc.
profesors

2013. gada 21. novembrī jumts iebruka ne tikai Zolitūdes “Maxima” lielveikalam, bet vienlaicīgi arī kaut kam daudz dziļākam un svarīgākam.

Pārnestā nozīmē var teikt, ka jumts iebruka Latvijas valstī līdz šim realizētajai ekonomiskajai politikai.

Kādas valsts ekonomiskā politika ir tās īstenotie ekonomiskie, finanšu, juridiskie un administratīvie pasākumi mērķtiecīgas un sabalansētas ekonomiskās attīstības nodrošināšanai ilgtermiņā, kā arī privātās iniciatīvas savtīguma un alkatības ierobežošanai visas sabiedrības interešu aizsardzības vārdā.

Tātad valsts ekonomiskajai politikai tirgus ekonomikas apstākļos būtu jāpilda **divi uzdevumi:**

- 1) Rūpēties par valsts mērķtiecīgu, sabalansētu un pēctecīgu ekonomisko attīstību ilgtermiņā;
- 2) Nepieļaut savtīgo privāto peļņas interešu dominēšanu pār visas sabiedrības interesēm. Respektīvi, “sadot pa pirkstiem” pārāk alkatīgiem tirgus ekonomikas saimnieciskās dzīves dalībniekiem.

Vai reāli dzīvē tas tā notiek?

Dažādās valstīs, dažādos periodos, dažādā mērā.

Piemēram, pēc kara **Francijā** sabalansēta ilgtermiņa un pēctecīga ekonomiskā attīstība tika nodrošināta ar indikatīvās plānošanas un valstiskā dirižizma politikas palīdzību.

Zviedrijā 44 Socialdemokrātiskās strādnieku partijas valdīšanas gados indivīdu savtīgās peļņas intereses tika sekmīgi “turētas rāmjos”, t.i., pakārtotas visas sabiedrības interesēm, izveidojot vispārējās labklājības valsti.

Laiku gaitā ekonomiskajā teorijā ir daudz „šķēpu lauzts” par to, kur jāsākas un kur jābeidzas šiem valsts ekonomiskās politikas pasākumiem, un cik lielā mērā valsts ekonomiskajai politikai būtu jāierobežo privātās iniciatīvas savtīgums visas sabiedrības interešu vārdā.

Cilvēku saimnieciskā darbība notiek viņu ekonomisko interešu vadīta. Sengrieķu domātājs **Ksenofons** (430. – 355. g. p.m.ēras) pirmais nosauca mācību par to kā pareizi saimniekot par „**ekonomiku**”.

Cits sengrieķu filozofs **Aristotelis** (384. – 322.g.p.m. ēras) papildināja Ksenofonta atzinumu ar domu, ka „ekonomika” esot cilvēku saimnieciska darbošanās ar dabisku vēlmi apmierināt savas vajadzības, kamēr „**hrematistika**” esot tāda cilvēku saimnieciskā darbība, kuras mērķis ir *nevis apmierināt savas vajadzības, bet gan kļūt bagātam.*

Ar *hrematistiku* Aristotelis saprata cilvēku saimniecisko rīcību ar mērķi iedzīvoties bagātība jebkuriem līdzekļiem.

Šo cilvēku nodarbi Aristotelis uzskatīja par *nosodāmu un nicināmu, jo bagātības gūšanai nekad nebūs gana.*

Arī kristīgā reliģija jau no tās pirmsākumiem asi ir nosodījusi hrematistikas paveidu *augļošanu*.

„Alkatībai pēc varas un bagātības labumiem nav robežu. Šī sistēma cenšas noslaucīt no sava ceļa jebko, kas traucē palielināt peļņu.”, teikts pavesta Franciska apustuliskā pamudinājumā *Evangelii Gaudium*, kas Latvijā nonāca sagādīšanās pēc zīmīgā dienā - 2013. gada 24. novembrī, t.i., dienā, kad Latvija sēroja par Zolitūdes traģēdiju.

Klasiskās tirgus ekonomikas teorijas pamatlicējs Ādams Smits, uzskatīja, ka indivīds, darbodamies savu ekonomisko interešu apmierināšanas vārdā, vienlaikus apmierina arī visas sabiedrības ekonomiskās intereses.

Diemžēl ir jākonstatē, ka šāda ekonomisko interešu harmonija tirgus ekonomikā stihiski nedarbojas un nekad nav darbojusies.

Arī pats Ā.Smits atzina, ka tirgus ekonomika nav perfekta saimnieciskā sistēma un uzskatīja, ka tās pastāvēšana būtu attaisnojama vēl kādus 200 gadus.

Arī politiķi tirgus ekonomikai grūtos brīžos ir ļoti asi nosodījuši mūsdienu hrematistiķus. Tā ASV prezidents Fr. Rūzvelts Lielās Depresijas gados „aicināja izdzīt finanšu spekulantus no tempļa un atgriezt šo templi mūsu vecajiem Dieviem”.

Francijas eksprezidents N.Sarkozī 2010.gada 28.janvārī Pasaules ekonomiskajā forumā Davosā savā foruma atklāšanas runā tirgus ekonomiku tās mūsdienu veidolā ir novērtējis ne tikai kā *neracionālu*, bet arī kā *amorālu*.

Domājot par tirgus ekonomikas savtīgumu, mums nevajadzētu aizmirst arī **K.Marksa** teikto:

„Piedāvāriet kapitālam 10% peļņas – kapitāls klūs rosīgs. Piedāvāriet kapitālam 100% peļņas – kapitāls būs gatavs lauzt sev kaklu. Piedāvāriet kapitālam 300% peļņas – nebūs vairs nozieguma, kura priekšā kapitāls apstāsies.”

Tirgus ekonomikā ir iecementēti visai pretrunīgi un sabiedrībai bīstami principi, kas no vienas puses, virza ekonomisko progresu, bet, no otras puses, apdraud sabiedrības drošību un rada sociāli sprādzienbīstamas situācijas:

- Gūt maksimālu peļņu no ieguldītā kapitāla;**
- Peļņas intereses ir egoistiskas un savtīgas;**
- Darbojas sociālais darvinisms – izdzīvo stiprākais;**
- Rūpēties par vājākajiem sabiedrības locekļiem – “tas nav mūsu business”.**

Tieši šo privātkapitālistisko, egoistisko un savtīgo peļņas interešu ierobežošana un to iespējamā harmonizēšana ar visas sabiedrības interesēm ir viens no valsts ekonomiskās politikas uzdevumiem tirgus ekonomikas apstākļos.

Arī Latvijā!!!

Latvijā valsts ekonomiskā politika vēl tikai sāk koncentrēties uz tās **pirmā uzdevuma** veikšanu, proti, ir konstatējami pagaidām vēl bīkļie pirmie mēģinājumi veicināt ilgtspējīgu ekonomisko attīstību.

Piemēram, NAP 2014 – 2020 jau tiek runāts par „**ekonomisko izrāvienu**”, kuru it kā nodrošināšot NIP jeb *Jaunā industriālā politika*.

Līdz valsts politikas **otrā uzdevuma** – *privātās iniciatīvas savtīguma un alkatības ierobežošanai* – Latvijas valsts sava ekonomiskajā politikā vēl nav nonākusi.

Tāpēc Zolitūdes traģēdija bija ļoti skarbs un sāpīgs atgādinājums, ka Latvijas valsts ekonomiskajai politikai ir steidzami jāsāk ar to nodarboties.

Zolitūdes traģēdija izgaismoja to, ka Latvijas būvfirmu lobijam bija izdevies realizēt būvkompaniju savtīgās un alkatīgās peļņas intereses pilnā mērā.

Valsts gan ar saviem juridiskajiem pasākumiem (būvniecības likuma revīzija), gan ar saviem administratīviem pasākumiem (Valsts Būvinspekcijas likvidēšana) situāciju būvniecības nozarē bija veicinājusi tādu, ka avārijas bija neizbēgamas, jo valsts bija izlaidusi no rokām kontroli un uzraudzību pār šo svarīgo tautsaimniecības nozari.

Ar 2014. gada 1. februāri Būvniecības likuma jaunajai redakcijai vajadzēja stāties spēkā. Zolitūdes traģēdija palīdzēja to apturēt.

Pēc tam Būvniecības likums saņēma 61 labojumu un papildinājumu. Tagad šī likuma spēkā stāšanās ir atlika uz š.g. 1. oktobri.

Ļoti lēni norisinās arī normatīvās bāzes sagatavošana jaunajam Būvniecības likumam. Uz š.g. 1. aprīli bija pieņemti tikai 5 no nepieciešamajiem 21 MK noteikumiem.

Par ko tas liecina?

Par stāvokli būvniecības nozarē atbildīgā ir Ekonomikas ministrija. Saskaņā ar Būvniecības likumu tieši EM izstrādā vienotu valsts politiku būvniecība un nodrošina tās realizāciju.

Lai veiktu šos uzdevumus, EM ir jāizstrādā būvniecības attīstības stratēģija un programma. Šādas programmas nav.

Tās vietā 2011. gadā tika izstrādātas nozares attīstības pamatnostādnes, kas, dienas gaismu neieraudzījušas, pazuda, nenonākušas līdz Ministru kabinetam.

Uz doto brīdi vienīgais spēkā esošais valsts būvniecības politikas dokuments ir Pasākumu plāns būvniecības nacionālas programmas īstenošanai 2007. – 2012. gadam.

Tas ir jau novecojis, jo pēdējo reizi tas analizēja situāciju nozarē 2007. gadā.

Tāpēc ministra Pavļuta pirmajam uzdevumam vajadzēja būt - sākt stratēģiskā plāna atjaunināšanu, jo pašreiz nozare dzīvo bez mērķa, bez kompasa un kartes.

Kā zināms, Pasaules Bankas pētījumā par korupciju Baltijas valstīs tika konstatēts, ka Latvijā ir notikusi “valsts nozagšana”.

Ar to tika saprasts korupcijas augstākais līmenis, kad ieinteresēti un dažkārt noziedzīgi grupējumi pasūta tiem izdevīgu likumus, kurus parlaments pieņem.

Turpmākā dzīve norit jau **noziedzīgi likumīgi**.

Fakts, ka valsts prezidents **A.Bērziņš** Zolitūdes traģēdijas izmeklēšanu gribēja uzticēt *neitrāliem ārzemju ekspertiem*, t.i., tādiem, kas nebūtu saistīti ar Latvijas būvniecības biznesu, labi ilustrē Latvija pastāvošo situāciju būvniecības nozarē, proti, *būvniecības firmu un valsts struktūru saaugšanu vienotā koruptīvā veidojumā.*

Šīs traģēdijas gausā izmeklēšana arī liecina par to pašu.

Diemžēl ir jākonstatē, ka stāvoklis būvniecības nozarē no valsts ekonomiskas politikas realizēšanas viedokļa šodien ir tik nopietns, ka **ir pamats pieprasīt neitrālu ārzemju speciālistu ekspertīzi par Būvniecības likuma jauno redakciju, kad tā beidzot būs gatava.**

Līdzīgi tam, ka Valsts prezidents ieteica darīt Zolitūdes traģēdijas cēloņu noskaidrošanai.

Zolitūdes tragēdija mums visiem reljefi parādīja ne tikai to, kas var notikt , ja atļaujam būvnieku lobijam nekontrolēti izlobēt sev savtīgi izdevīgus likumus, bet arī to, kas notiek ar valsti, ja tajā tiek pieļauta savtīgo privāto peļņas interešu dominēšana pār visas sabiedrības ekonomiskajām interesēm.

Paldies par uzmanību!